

republicii pînă în sec. VI al imperiului roman, autorul rezolvă această problemă, atît de mult discutată, într-un chip pe cît de ingenios pe atît de just. Cercetînd textele clasice ajunge la concluzia că tema *asaróton* îşi găseşte geneza în unele superstiții atestate la popoarele antice și care se regăsesc și la multe popoare actuale. Este superstiția că resturile ce cad pe jos de la o masă sînt menite sufletelor morților. Pe baza acestei noi explicații a temei *asaróton*, autorul își propune să reia într-un viitor studiu examinarea celor cinci mozaicuri descoperite în Italia și Africa.

Gr. Florescu

M. RENARD, *Junon, la Fortune et Ili-thyie*, extrait de l'„Annuaire de l'institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves“, tome XIII (1953). Melanges Isidore Levy (Bruxelles, 1955), p. 351 — 357, cu o planșă în afară de text.

Se reexaminează o statueta de marmură din rezervele Muzeului Vatican, dar de proveniență necunoscută, publicată de G. Kaschnitz-Weinberg (*Sculture del Magazzino del Museo Vaticano*, Roma, 1937, nr. 115, p. 630, pl. XXVIII), de fapt o producție mediocră din epoca hadrianică. Statueta reprezintă, după inscripția așezată pe plintă, pe zeița Fortuna, îmbrăcată în hiton și himation, cu cornul abundenței în stînga, iar în dreapta o *palera*. Pe părțile laterale ale tronului sînt reprezentați în relief înalt doi sfîncși a căror coadă se înfășoară, înapoia tronului, pe mînerul unei cirme de corabie așezată vertical pe un mic glob.

Autorul remarcă curiozitatea inscripției, IVNONI FORTUN (ae) HELITIA [e], și-și pune întrebarea, nerezolvată de primul editor, „ce entitate din pantheonul clasic este identificată aci în același timp cu Junona și cu Fortuna sub numele de Helitia, sau ce aspect evocă pentru Junona sau Fortuna al treilea termen al dedicației?”. Răspunde just la această întrebare stabi-

lînd mai întîi că Helitia este o transcriere incorectă a numelui grecesc *Ελεῖθεα*; apoi, printr-o subtilă analiză exegetică, ajunge la concluzia că e vorba de o simbioză a Junonei, Fortunei și Ilithyiei, îndărătul căror apelațiuni se lasă a fi întrevăzută vechea zeiță mamă italică.

Gr. Florescu

KLAUS PARLASCA, *Das Verhältnis der megarischen Becher zum alexandrinischen Kunsthandwerk*, în JdI, 70, 1955, 1—4, p. 129 — 154.

Ținînd seama de nenumăratele descoperiri de vase grecești-elenistice denumite cupe (boluri) „deliene”¹, pe teritoriul patriei noastre, socotim că articolul lui Klaus Parlasca este deosebit de important pentru cercetătorii noștri.

Autorul începe prin a arăta că, din pricina insuficienței studierii a ceramicii elenistice în comparație cu aceea arhaică și clasică, problema cupelor „deliene” și a genezei lor nu e încă rezolvată mulțumitor. Pentru caracterizarea stadiului actual al cercetărilor în acest domeniu este suficient să amintim faptul că, în afară de volumul lui F. Courby, *Les vases grecs à reliefs* (Paris, 1922), care rămîne încă lucrarea de bază pentru studiul cupelor „deliene”, nu mai exista, pînă în 1953, nici o altă prelucrare sistematică cel puțin pentru o parte a acestei specii ceramice. În 1953 a apărut articolul cercetătoarei L. Byvanck-Quarles van Ufford, *Les bols mégariens. La chronologie et les rapports avec l'argenterie hellénique*, în care se susținea că patria cupelor „deliene” ar trebui căutată în Asia Mică, identificînd așa-numitele „vase Samia” cu această specie. Dar Klaus Parlasca socotește că,

¹ Spre deosebire de autorul articolului recenzat, preferăm să denumim aceste vase „cupe deliene” și nu „megariene”, așa cum a stabilit, de altfel, F. Courby în studiul său atît de temeinic.

din lipsă de material arheologic potrivit, această teorie nu poate să convingă.

Apariția cupelor „deliene” în Grecia este documentată încă de la începutul sec. al III-lea î. c. n. W. Schwabacher² așază începutul producției acestor vase în Atica chiar în ultimele două decenii ale sec. al IV-lea. Deoarece pînă acum nu s-au găsit însă nicăieri cupe „deliene” împreună cu ceramică grecească tirzie, cu figuri roșii, este preferabil să nu se dateze așa de timpuriu începutul acestei specii ceramice. Se pare că și în alte puncte ale lumii elenistice începe, cu puține decenii mai târziu decît la Atena, o producție proprie de asemenea cupe. La *Tarsos*, de pildă, această ceramică este predominantă în a doua jumătate a sec. al III-lea.

Care este imboldul care a dus la această ceramică în relief? Zahn³ a socotit că această specie ceramică pornește de la prototipuri alexandrine, după ce C. Robert⁴, încă de la 1890, s-a gîndit la această origine pentru paharele „homerice”. Ipoteza lui Zahn nu a fost însă unanim acceptată, deoarece puține dintre cupele „deliene” pot fi considerate cu oarecare probabilitate drept producții locale egiptene. Într-una din ultimele sale lucrări, Zahn însuși și-a modificat părerea și a adus o componentă nouă în discuție: Macedonia. El arată că forma cupelor semisferice (așa cum sînt și cupele „deliene”) este obișnuită în cuprinsul culturilor „preistorice” din Europa centrală. Dintre regiunile grecești, Macedonia fiind cea mai apropiată de această parte a Europei, ar fi posibil ca aceste cupe „deliene” să-și aibă locul de origine în Macedonia. Dar, ținînd seama că o asemenea formă simplă de vas poate să apară în mai multe locuri independent, ipoteza lui Zahn nu a

fost acceptată. Originea presupusă alexandrină de Zahn a fost recent pusă la îndoială de Th. Kraus, care se gîndește că aceste cupe „deliene” ar fi apărut mai întîi pe continentul grecesc. Așa stînd lucrurile, problema originii acestei specii ceramice este și acum, ca și mai înainte, de actualitate.

Astăzi, nu se poate face o demarcație precisă a atelierelor deliene. Se presupune că nu toate cupele „deliene” găsite pe această insulă vor fi fost lucrate la fața locului. Pe de altă parte, cioburile găsite la Priene și care aparțin probabil unui atelier local, prezintă puternice asemănări cu cupele „deliene”. Trebuie, totuși, să socotim că din insula Delos s-au răspîndit în număr mare cupe „deliene” în Asia Mică. Aceiași lucru este valabil și pentru insulele învecinate, după cum o dovedesc descoperirile de cioburi din Siphnos, printre care se află și un tipar pentru cupe „deliene”. Marea importanță a grupei „deliene” micro-asiatice este dovedită prin întinsul ei export, care se desfășoară din sudul Rusiei (aci, în parte, și sub formă de tipare), pînă în sudul Franței (un ciob dintr-o cupă „deliană” a apărut și lângă Aix-en-Provence, la Entremont).

Autorul articolului analizat aci atribuie seriei grupelor „deliene” de origine egipteană și o cupă aflată astăzi la Hildesheim, care se pare că provine de la Mitrahine (vechiul Memphis); aceleași grupe îi atribuie și alte două cupe din necropola de la Ras-El-Tine.

Klaus Parlasca afirmă pe bună dreptate că — pentru a se putea judeca premisele influențării cupelor „deliene” de către Egiptul elenistic timpuriu — este necesar să se schițeze, prin cîteva exemple, dezvoltarea cupelor semisferice în această țară. Dar, pînă acum, o asemenea lucrare lipsește.

În continuare, el citează o cupă semisferică turnată în bronz, de la Ras-Shamra, datînd cam din al treilea sfert al secolului al IV-lea, poate chiar din vremea lui Alexandru cel

² W. Schwabacher, *Hellenistische Reliefkeramik im Kerameikos*, AJA, 45, 1941, p. 182 și urm.

³ Zahn, *Priene*, 1904.

⁴ C. Robert, *Homerische Becher*, în „Winkelmanns-Programm der archäologischen Gesellschaft zu Berlin”, 1890.

Mare. Această cupă aruncă o nouă lumină asupra unui mic vas de argint de la Rahmanlij (Sofia). Marea asemănare a caliciului de frunze de pe acest vas cu cupa de la Ras-Shamra poate fi numai cu greu socotită întâmplătoare. Se poate afirma cu certitudine că vasul de la Sofia trebuie socotit de proveniență alexandrină.

În legătură cu cupa de la Ras-Shamra, L. Byvanck-Quarles van Ufford atragea atenția asupra unui vas de bronz găsit în Luristan, al cărui decor este evident influențat de Egipt. De altfel, în cuprinsul Luristanului, cupa este, până acum, un „unicum”.

O altă cupă de argint, nedecorată, de la Kurion, este probabil tot o piesă de import egipteană: ea este datată în elenisticul timpuriu, printr-o monedă de la Alexandru cel Mare. Alt exemplar, tot elenistic, se găsește la Cairo, iar altele din Cypru (dar ale căror condiții de găsimă sunt necunoscute) au ajuns la New York.

În Egipt, forma semisferică este documentată în perioada elenistică timpurie. Un frumos exemplar de cupă din argint provine din tezaurul de la Touk-El-Garmous, ale cărui monede încetează cu Ptolemaios al II-lea. Un alt vas de bronz de aceeași formă, de la Tell-Nebesheh, dar nedecorată, aparține, după monedele găsite împreună cu el, treimii mijlocii a sec. al III-lea.

După ce autorul tratează și despre cupele semisferice de faianță din perioada timpurie ptolemaică, precum și despre aceeași formă în industria de sticlă alexandrină, revine la problema originii cupelor „deliene”, subliniind faptul că trebuie să ținem seama de răspunderea și de felul reprezentării motivului de caliciu de frunze în restul ceramicii elenistice. Aci, trebuie pomenită o grupă de hidrii zvelte, din care cel mai frumos exemplar se găsește în colecția de antichități din München. Altele se găsesc la New York și la Odessa. Țara de origine a acestor vase trebuie considerat Egiptul. Exportul produselor alexandrine în sudul Rusiei nu are nimic surprinzător, iar or-

namentul vaselor alexandrine se întâlnește atît în sudul Italiei cît și în Sicilia.

În legătură cu problema celor mai vechi cupe „deliene”, autorul arată că trebuie să analizăm puțin și datarea cupelor „homerice”. De la C. Robert, care pentru prima oară a studiat această specie, ele sînt socotite elenistice timpurii. Th. Kraus s-a pronunțat din nou pentru vechea datare în sec. al III-lea. L. Byvanck-Quarles van Ufford s-a ocupat într-un scurt referat de problema datării, ajungînd la concluzia că aceste vase „homerice” datează de la mijlocul sec. al II-lea pînă în sec. I.

Un loc deosebit îl dețin și numeroasele cupe decorate cu frize, din Siria. Printre cupele din Muzeul Național Libanez, se găsește un foarte frumos exemplar, produs de autor la fig. 12.

În concluzie, Klaus Parlasca arată că, în geneza cupelor „deliene”, componenta alexandrină este foarte însemnată. Nu trebuie să ne mire că nu există corespondențe „tale quale” între cupele „deliene” și prototipurile lor alexandrine. Se poate spune că articolul de față este o contribuție serioasă la studierea culturii ptolemaice în cadrul lumii elenistice, rectifîcînd astfel tendințele dominante ale cercetărilor actuale de negare a influențelor alexandrine asupra cupelor „deliene”.

Irina Cazan-Franga

Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R. Vol. I (Intocmit de Vlad. mir Hanga), București. Editura pentru literatura economică și juridică. 1955, 271 p.

Culegerea de izvoare destinată să înlesnească înțelegerea dezvoltării dreptului și instituțiilor juridice pe teritoriul R. P. R., pregătită de Vladimir Hanga, răspunde unei nevoi adînc simțite a învățămîntului superior din țara noastră — nu numai juridic dar și istoric. Lipsa unei serioase pregătiri filologice constituind o piedică de netrecut în calea studenți-